

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ СМИСЛ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Толстов С. В.

Постановка проблеми. Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 р. ознаменувало початок першої великої війни в умовах багатополлярної міжнародної системи. Повномасштабна війна РФ проти України різко змінила сприйняття російської загрози щодо української державності, оголивши екзистенціальний характер складного та багатоаспектного російсько-українського конфлікту.

Безвідносно до того, як цілі війни проти України формулюються й подаються російським керівництвом, головною метою Кремля залишається руйнація України як незалежної держави, знищення її військової та цивільної інфраструктури, а також довільне розчленування її території шляхом анексії окремих районів та створення псевдодержавних маріонеткових утворень.

Відповідно, для України головна мета у війні полягає у нейтралізації зовнішніх загроз існуванню держави та нації, відновленні повного державного суверенітету та територіальної цілісності у міжнародно визнаних кордонах 1991 року. Разом з тим, з урахуванням підсумків перших двох місяців війни, до цих цілей додається ряд завдань, зумовлених оцінкою поточних втрат, понесених внаслідок бомбардувань та ракетних ударів, воєнних дій на території країни та наслідків окупації частини території.

Цілі Росії у цій війні можна оцінювати як за заявами В.Путіна та інших представників російського керівництва, так і за військовими планами та напрямками наступальних дій у ході військової кампанії. Початковим приводом для вторгнення став акт визнання РФ незалежності ДНР та ЛНР в адміністративних межах Донецької та Луганської областей. Однак, як видається, основною первинною метою війни в Москві бачили захоплення Києва та встановлення російського військового та політичного контролю над усією територією країни. І лише після поразки російських військ на київському, чернігівському та сумському напрямках мету російської «військової операції» було звужено до захоплення всієї території Донбасу та відторгнення від України південних областей, розташованих уздовж узбережжя Чорного та Азовського морів.

До початку вторгнення російських військ в Україну в лютому 2022 р. тема російсько-українського конфлікту розглядалася українськими дослідниками переважно в трьох ракурсах: (1) як уособлення прямої агресії російської держави проти України з метою захоплення частини території; (2) як форма

гібридної війни відносно нового типу, зміст якої полягав у несумісності імперської експансії Росії з європейськими стандартами демократичного суспільного устрою та міжнародного порядку, заснованого на загально визнаних правилах міждержавних відносин; (3) у контексті кризи європейської безпеки, позначеної загостренням протиріч між російським владним режимом і євроатлантичним співтовариством. З урахуванням останніх подій всі перелічені напрями видаються слухними на тлі все більш очевидного екзистенціального змісту конфлікту між Росією та Україною, який має розглядатися як комплексний і багатоскладовий, що включає політичні, економічні, ресурсні, психологічні, культурні та ціннісно-ідеологічні причини і мотивації.

На теперішньому етапі перспективи розв'язання конфлікту між Росією та Україною залежать від ходу воєнних дій, а в більш віддаленій перспективі, – від оцінки результатів війни, що триває. Найбільш нагальні питання зводяться до виявлення динаміки співвідношення воєнних і економічних потенціалів сторін, способів активізації та посилення ефективності зовнішньої політичної, військової та економічної підтримки України, а також позицій західних партнерів Києва щодо потенційних форм і сценаріїв політичного врегулювання.

В рамках політичного дискурсу важливе науково-практичне значення матиме моделювання структурних змін у взаємодії між країнами трансатлантичного простору, включаючи еволюційні зміни в системі європейської безпеки та встановлення нового формату відносин між пострадянськими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка конфліктогенних факторів в російсько-українських відносинах в рамках структурної теорії міжнародного конфлікту¹ свідчить про виразне домінування політичних, ціннісно-ідеологічних, психологічних і культурних мотивацій, які укорінені в сучасній російській імперській концепції².

¹ Rummel R.J. *War, Power, Peace*. Beverly Hills, California: Sage Publications, 1979. 447 p. (Understanding Conflict and War: Vol. 4); Lake D.A. International Relations Theory and Internal Conflict: Insights from the Interstices. *International Studies Review*. Dec. 2003. Vol. 5, No. 4. P. 81-89.

² Глобальна система безпеки виявилась неспроможною, Україна показує, як побудувати кращу – Андрій Єрмак. *Офіс Президента України*. 2 травня 2022 р. URL: <https://president.gov.ua/news/globalna-sistema-bezpeki-viyavilas-nespromozhnoyu-ukrayina-p-74709>; Yermak A. The Global System Has Failed. Ukraine Is Showing the World How to Build A Better One. *Time*. 2022. April 28. URL: <https://time.com/6171833/ukraine-global-system-failed/>

При цьому в широкому міжнародно-політичному контексті російський владний режим тлумачить «українську проблему» як уособлення конфлікту зі США та іншими західними центрами сили, які створюють військову загрозу для Росії через наближення військової інфраструктури НАТО до російських кордонів. Таким чином, в експансіоністській доктрині В.Путіна підпорядкування України розглядається як передумова відновлення контролю РФ у межах максимального територіального поширення Російської імперії та СРСР та створення важелів для витіснення впливу з США з Європи, ослаблення ЄС і перетворення Москви на арбітра у відносинах між конкуруючими європейськими країнами³.

В українській політичній літературі відносини між Україною та РФ у період 2014-2021 рр. розглядалися різними авторами як війна (попри те, що стан війни офіційно не оголошувався жодною з сторін)⁴, як «гібридна» війна, позначена інформаційною експансією та культурно-цивілізаційним розмежуванням, обумовленим несумісністю суспільно-політичних моделей⁵, або як агресія, позначена анексією Криму та прихованою участю військ РФ у локальному збройному конфлікті в Донбасі⁶.

В роботах українських авторів було детально проаналізовано форми і методи політики РФ, яка своїм корінням сягає в часи Московського царства, Російської імперії та СРСР. Зазначалося, що зовнішня експансія РФ позначена активним застосуванням інформаційно-психологічного впливу, зовнішньою експансією, придушенням свободи та прагненням до знищення національної сутності

³ Ван Херпен М.Х. *Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого*; пер. з англ. Харків : Віват, 2016. 303 с.; Толстов С.В. «Захід» і Росія в новій фазі політичного протистояння: співвідношення стратегії і тактики. *Науковий вісник Дипломатичної академії України. Серія «Політичні науки»*. 2015. Вип. 22. Ч. II. С. 92-103; Толстов С.В. Позиція США і ЄС щодо врегулювання конфлікту на сході України. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка: Міжнародні відносини*. 2015. Вип. 1 (43). С. 16-21.

⁴ Перепелиця Г.М. *Україна – Росія: війна в умовах співіснування*. К. : Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.; Ткаченко В.М. *Росія: ідентичність агресора*. К. : ВЦ «Академія», 2016. 256 с.; Турченко Ф., Турченко Г. *Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна*. К. : Інститут історії України, 2015. 166 с.; *Україна в умовах воєнно-політичного конфлікту: історія та сучасність*. Н.А. Агаєв, В.Т. Базарний, О.Н. Мацагор та ін. К. : ФОП Маслаков, 2018. 47 с.

⁵ Петров В.В. Гібридна війна як наслідок пошуку «нового обличчя» війн сучасного типу. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2018. Вип. 81. С. 204–212; Сегеда С.П., Шевчук В.П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 31-35.

⁶ Власюк О. С., Кононенко С. В. *Кремлівська агресія проти України*. К. : НІСД, 2017. 304 с.; Парахонський Б. О., Яворська Г. М. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ : НІСД, 2019. 560 с.; *Донбас і Крим: ціна повернення*. За заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. К. : НІСД, 2015. 474 с.; *Донбас і Крим: ціна повернення*. Под общ. ред. В.П. Горбуліна, А.С. Власюка, Э.М. Либановой, А.Н. Ляшенко; сокр. пер. с украинского. К. : НИСИ, 2015. 224 с.

завойованих народів. Ряд авторів, зокрема В.П. Горбулін⁷, попереджали про високу імовірність спроб російського правлячого режиму підкорити Україну шляхом прямого військового вторгнення. В цьому ракурсі В.П. Горбулін обґрунтував нагальну необхідність зміцнення механізмів стримування потенційної агресії, включаючи реформування розвідки і контррозвідки, кардинальну модернізацію армії, створення і розгортання нової ракетної техніки, оперативне переозброєння ЗСУ з акцентом на сучасні технології, запровадження нових підходів до планування Сил спеціальних операцій та вивірене законодавче оформлення територіальної оборони. Слушність всіх цих пропозицій цілком підтвердилася з початком нової фази повномасштабної війни, події якої засвідчують жорстку антагоністичність протиріч між чинним російським владним режимом та Україною як політичним організмом. В цьому контексті доцільно відзначити аргументовану версію президента Інституту економічного аналізу А. Ілларионова, згідно якої впродовж останніх 20 років плани російської експансії щодо України еволюціонували від спроби захоплення коси Тузла (2003 р.) до початку «спеціальної операції» 24 лютого 2022 р.⁸

Метою є оцінка сучасного стану та міжнародно-політичного виміру російсько-українського конфлікту в контексті його новітньої воєнної фази, позначеної прямим вторгненням російської армії на територію України з метою розчленування країни та повалення української державності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-політичний вимір російсько-українського конфлікту потребує аналізу позицій не тільки безпосередніх учасників конфлікту, але й стану відносин і виявлення протиріч між російським правлячим режимом і євроатлантичною спільнотою, яка надає Україні допомогу для відсічі російській воєнній експансії. Загалом співвідношення цих трьох компонентів дозволяє оцінювати можливі потенційні результати війни та подальші перспективи врегулювання, навіть якщо воно матиме частковий чи проміжний характер.

1. Позиція російського керівництва

1. З 2014 р. Москва відверто демонструвала наміри свавільного захоплення та поділу території України. Обґрунтуванням для агресивних устремлень Москви служила військово-силова та еконо-

⁷ *Світова гібридна війна: український фронт*. За заг. ред. В.П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.; Горбулін В. *Как победить Россию в войне будущего*. К. : Брайт Букс, 2020. 256 с.; Горбулін В. *Як перемогти Росію у війні майбутнього*. К. : Брайт Букс, 2021. 248 с.

⁸ Когда закончится четвёртый эпизод девятнадцатилетней войны России против Украины? – Илларионов. *UkrLife.TV*. 2022. Apr 19. URL: <https://aillarionov.livejournal.com/1292171.html>

мічна перевага РФ порівняно з відповідним економічним та військово-технологічним потенціалом України. Іншим важливим аргументом була відсутність в Україні військово-політичних союзників та багатосторонніх зовнішніх зобов'язань, покликаних забезпечувати гарантії безпеки.

2. Розрахунок Москви полягав у тому, що українське керівництво та військове командування виявляться не готовими до вторгнення за всіма територіальними напрямками на півночі, сході та півдні, включаючи наступ на Київ та Чернігів з боку Білорусі.

3. Представники політичного та військового керівництва РФ довільно змінюють та коригують трактування цілей війни проти України. Цей факт загалом підтверджує, що офіційне декларування цих цілей має суто службовий характер залежно від напряму наступальних дій, зовнішньополітичного позиціонування та внутрішньополітичних уподобань.

4. У ході війни російська армія спочатку спробувала завдати максимальної шкоди військовій інфраструктурі України. Проте після провалу спроб захоплення Києва та відступу від Чернігова та Сум російська військова машина перейшла до комбінації контрсилових та контрціннісних ударів, включаючи бомбардування цивільної інфраструктури та руйнування міст.

5. Надання масштабної та все більш серйозної військової допомоги з боку Великої Британії, США та низки європейських держав виявилось несподіваним для Кремля, спровокувавши серію загроз щодо можливого застосування ядерної зброї.

2. Стратегічні обмеження України

1. Україна веде війну за збереження державності та територіальної цілісності на тлі непоправних втрат свого економічного потенціалу, включаючи зруйновані об'єкти інфраструктури, виробничі потужності та житловий фонд. Порівняно з довірливим показником ВВП України (за оцінками Нацбанку), може скоротитися вдвічі. За підсумками 2021 р. ВВП України становив \$195 млрд. При цьому загальні потенційні втрати можуть становити близько \$100 млрд. У свою чергу – станом на середину квітня – МВФ прогнозував ймовірний спад ВВП України у поточному році у 35%⁹.

При цьому, за даними Офісу президента України, загальні прямі та непрямі матеріальні втрати України в результаті війни коливаються в межах від \$564 до \$600 млрд, включаючи суму прямих задокументованих втрат інфраструктури в обсязі бл. \$88 млрд.

⁹ Шмьгаль считает, что ВВП Украины в 2022 году может упасть на 50%. *Деловая столица*. 27.04.2022. URL: <https://www.dsnews.ua/economics/shmigal-vvazhaye-shcho-vvp-ukrajini-u-2022-roci-mozhe-vpasti-na-50-27042022-458278>

2. Військові дії, одночасно розпочаті на півночі, сході та півдні, викликали масові переміщення населення. За даними ООН, кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищила 7,7 млн без урахування незареєстрованих переселенців. Також, станом на 25 квітня, з України у всіх напрямках виїхало близько 5,2 млн. біженців.

3. В умовах підтвердження агресивних цілей Кремля та продовження військових дій будь-яке мирне врегулювання російсько-українського конфлікту видається вкрай проблематичним. Принаймні російський наступ у Харківській області, на Донбасі та на півдні триватиме доти, доки російські війська зберігають бойовий наступальний потенціал. Враховуючи обмежені військові та технологічні можливості України, стан бойового потенціалу ЗСУ залежить переважно від якості та темпів надання озброєнь з боку зовнішніх партнерів та союзників України.

4. В умовах очевидної переваги РФ в авіації та ракетній техніці в Україні зникає умовне розмежування між фронтом та тилом. За цих умов наявних засобів ППО і ПРО недостатньо задля забезпечення безпеки областей, які безпосередньо не межують з зоною військових дій, що зумовлює постійну загрозу економіці та інфраструктурі країни. При цьому Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України визначає особливий режим функціонування лише для умовно-прифронтових територій, включаючи території, що розташовані в районах проведення військових (бойових) дій, знаходяться у тимчасовій окупації чи в оточенні (блокуванні).

3. Зміни в міжнародному середовищі

Хоча масований наступ російських військ, що розпочався 24 лютого, викликав набагато виразніше засудження з боку світової спільноти, ніж анексія Криму та військова інтервенція на Донбасі в 2014–2015 рр., початковий обсяг допомоги Україні з боку США, Великої Британії, країн НАТО та ЄС був явно недостатнім:

- По-перше, на це вплинули занижені стартові оцінки боєздатності ЗСУ та рішучості політичного керівництва України чинити організований опір російському вторгненню. Тому перший пакет військової допомоги Україні з боку США та Великої Британії включав переважно ПТРК Javelin, ПЗРК FIM-92 Stinger та інші озброєння, придатні для використання загонами «високотехнологічних партизанів». Іншими словами, військові експерти на Заході припускали, що у разі захоплення більшої частини або навіть усієї території України російські війська будуть втягнуті у затяжний внутрішній конфлікт, який за своїм характером нагадував би тривалі війни СРСР та США в Афганістані.

- По-друге, адміністрація США та керівництво НАТО категорично відкидали будь-які натяки на можливість прямого залучення до російсько-українського конфлікту, що також впливало на характер та обсяги військової допомоги Україні. Ситуація почала змінюватися лише внаслідок демонстрації боєздатності ЗСУ, які зуміли зупинити та відкинути російські війська від Києва. Перші ознаки того, що адміністрація США визнає «можливість перемоги» Києва у війні з Росією, прозвучали в коментарі прес-секретаря Пентагону Джона Кірбі на брифінгу 6 квітня. Дж.Кірбі зокрема заявив: «Я не думаю, що хтось знає напевно, як довго може тривати ця війна, якщо її не буде припинено за допомогою дипломатії. Це неможливо знати. ... Це могло б закінчитися сьогодні, якби Путін вчинив правильно та сумлінно сів з українцями за стіл переговорів, вивів усі свої війська, відправив їх додому та поважав український суверенітет. Очевидно, він обирає інший шлях. Він має намір переорієнтувати свої зусилля на східну частину країни – ту частину, де він, його війська та його приватні військові найманці вже 8 років порушують суверенітет України. Той факт, що він збирається сконцентруватися на меншій географічній області, безумовно означає, що насильство продовжиться. У цій частині України воно може навіть посилитись. І оскільки ми очікуємо, що українці продовжуватимуть боротися за цю територію, яка належить їм, це може продовжити конфлікт довше, ніж будь-хто хоче, щоб він тривав. Але ви не можете повністю це передбачити».

Представник Пентагону уточнив, що навіть якщо війна буде довгою, це не означає, що Україна не зможе перемогти: «Звичайно, вони можуть перемогти. Якщо ви подивитесь на те, що вони змогли зробити досі: Путін не досяг нічого зі своїх стратегічних цілей в Україні. Він не взяв Київ. Він не скинув уряд. Він не прибрав Україну як національну державу. ... Я думаю, докази – в результатах, які ви бачите щодня. Українці мужньо виборюють свою країну. І вони відмовили Путіну у багатьох його стратегічних цілях. Тож, безперечно, вони можуть перемогти»¹⁰.

При цьому Дж.Кірбі уточнив, що мета США – у тому, аби переконатися в можливостях самооборони України паралельно із продовженням дипломатичних зусиль. Натомість «другорядна мета полягає в тому, щоб зміцнити східний фланг НАТО, аби ми могли стримувати будь-яку агресію, будь-яку потенційну агресію з боку Росії та Путіна»¹¹.

У ході двосторонніх консультацій 12 квітня Дж.Байден та Б.Джонсон погодили плани приско-

рення допомоги Україні, включаючи посилення військової та економічної підтримки. Лідери США та Великої Британії вирішили посилити економічний тиск на Росію з прицілом на необхідність припинення залежності Заходу від російських нафти і газу. Зазначені рішення були прийняті з урахуванням підготовки нового наступу Росії на Сході України.

Більш зацікавлений підхід з боку США та Великої Британії сприяв суттєвому розширенню підтримки Києва, включаючи організацію постачання більш «потужних озброєнь» – засобів ППО, ракетних установок, далекобійної артилерії та бронемашин різних типів. У середині квітня в Україну почали прибувати зброя та боєприпаси в рамках пакету американської допомоги на суму \$800 млн. Принагідно слід зазначити, що ще наприкінці березня чиновники адміністрації Дж.Байдена розглядали такі форми військової допомоги Україні як надмірний «ризик ескалації». Новий пакет військової допомоги, затверджений 13 квітня, включав 11 вертольотів Мі-17, 18 гаубиць діаметром 155-мм, 300 безпілотників Switchblade та підготовку українського персоналу для їх використання.

У ході телефонної розмови з міністром закордонних справ України Д.Кулебою 15 квітня держсекретар США Е.Блінкен підтвердив готовність США сприяти Україні в галузі безпеки, економічній і гуманітарній сферах.

Важливою віхою у міжнародній координації допомоги Україні стала відеоконференція за участю керівників ЄС, НАТО та низки країн Європи, скликана 19 квітня з ініціативи президентів США та Франції Джо Байдена та Еммануеля Макрона. У нараді брали участь прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо, голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн, президент Європейської Ради Шарль Мішель, президент Франції Еммануель Макрон, канцлер Німеччини Олаф Шольц, прем'єр-міністр Італії Маріо Драгі, прем'єр-міністр Японії Фуміо Кісида, генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг, президент Польщі Анджей Дуда, президент Румунії Клаус Йоханніс та прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон. Залучення до участі в нараді президентів Польщі та Румунії – прикордонних з Україною держав, вкрай важливих з огляду на потреби забезпечення логістики військових поставок – стало важливим кроком, що сприяв скороченню термінів поставок та підвищенню рівня їх безпеки.

24 квітня Київ відвідали міністр оборони США Л.Остін та держсекретар Е.Блінкен – найвищі посадові особи адміністрації США, які відвідали Україну з початку російського вторгнення. На пресконференції в Польщі за підсумками візиту Л.Остін констатував, що Україна ще може виграти війну, якщо отримає необхідну підтримку. За його словами, «ми хочемо, аби Росія була ослаблена настільки,

¹⁰ Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing. U.S. Department of Defense. April 6, 2022. URL: <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>

¹¹ Ibidem.

щоб вона не могла більше робити те, що вона зробила під час вторгнення в Україну. Вони (російська сторона) вже втратили багато військового потенціалу, і ми хочемо, щоб вони не мали можливості дуже швидко відтворити цей потенціал»¹².

Дипломатичний кореспондент Бі-бі-сі Дж. Лендейл назвав коментарі Л.Остіна, які закликали до ослаблення Росії, «надзвичайно сильними» для міністра оборони США. Адже одна річ – допомагати Україні протистояти російській агресії, та зовсім інша – говорити про плани пригнічення військових можливостей Росії. Л.Остін, звичайно, міг мати на увазі західні санкції, що підривають російську військово-промислову базу. Однак, на загальну думку, мова все ж йшла про нову візію цілей США в цій війні.

Швидше за все Л.Остін, як і голова Об'єднаного комітету начальників штабів ЗС США М.Міллі виходять із ймовірності тривалого військового конфлікту між РФ та Україною, під час якого ЗСУ можуть суттєво підірвати та послабити військовий потенціал РФ, якщо, звичайно, українська сторона матиме відповідні озброєння та потрібну підтримку.

26 квітня на військовій базі США «Рамштайн» у Німеччині відбулася конференція міністрів оборони 43 країн – союзників та партнерів США, включаючи Україну. Анонсуючи цю зустріч М.Міллі повідомив, що головне завдання переговорів полягає у синхронізації та координації військової допомоги Україні. У зустрічі взяли участь не лише члени НАТО та європейські позаблокові держави (Фінляндія та Швеція), а й низка країн-партнерів з Азії та Африки, включаючи Японію, Південну Корею, Австралію, Нову Зеландію, Кенію, Ліберію, Марокко, Туніс, Катар, Йорданію та Ізраїль (43 країни разом із Україною).

Хоча більшість заяв, зроблених учасниками засідання, стосувалися вже анонсованої раніше допомоги Україні, новий формат можна розцінювати як створення широкої коаліції на підтримку України, яка має мобілізувати військову допомогу безвідносно до тривалості військового конфлікту. Нову неформальну коаліцію навряд чи можна вважати відверто «антипутінською», адже її цілі та дії не спрямовані безпосередньо на усунення Путіна від влади. Головна мета коаліції – дати Україні шанс перемогти у війні з РФ за наявності відповідних озброєнь та необхідної підтримки.

За твердженням Л.Остіна, він хотів би, щоб учасники конференції «роз'їхалися з загальним та прозорим розумінням потреб України на найближчу перспективу. Тому ми збираємося продовжувати діяти, щоб їх задовольнити. І ми можемо зробити ще більше за допомогою наших оборонно-промислових

потенціалів, аби продовжувати допомагати Україні ще ефективніше захищати себе» від російського вторгнення. Адже «ставки виходять за межі України та навіть за межі Європи».

В сенсі організації міжнародної взаємодії важливе значення має створення в рамках коаліції постійного координаційного механізму. Такі функції виконуватиме центр управління та координації постачання військової допомоги Україні (ECCU) у Штутгарті, який тісно співпрацюватиме з міжнародним координаційним центром країн-донорів (IDCC), створеним з ініціативи Великобританії.

Отож, Україна отримала постійно діючий формат узгодження та координації військової допомоги, а В. Путін отримав те, чого він протягом усіх останніх років прагнув уникнути – синхронізацію позицій більшості країн умовного Заходу, консолідацію НАТО та посилення ролі США у питаннях європейської та глобальної безпеки.

США та ЄС ухвалили принципово важливі рішення щодо військової підтримки України.

- Під час перебування у Києві (21 квітня) президент Європейської Ради Шарль Мішель повідомив про колективне рішення ЄС закуповувати важкі озброєння для безоплатної передачі Україні. За його словами, принципову згоду на постачання зброї для України ЄС погодив ще у лютому, хоча на початку консультацій не було впевненості щодо їх успіху. «Для ЄС це було дуже складне рішення, ми такого ще не робили. Але ми впоралися за кілька годин!» За два місяці ЄС виділив для безповоротної закупівлі озброєнь на потреби ЗСУ €1,5 млрд. Кошти надаються через інструмент European Peace facility на додаток до підтримки багатьох країн-членів ЄС, яка надходить на двосторонньому рівні. При цьому, за визнанням Ш.Мішеля, цієї допомоги недостатньо, і ЄС має багато важливих проєктів, які дозволять «зробити більше»¹³.

- 28 квітня Палата представників Конгресу США ухвалила закон S. 3522 – Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022, який дозволяє адміністрації Байдена запустити масштабну програму ленд-лізу з метою надання масштабної військової та економічної допомоги Україні. Фінансування ленд-лізу забезпечуватиметься за рахунок федерального бюджету США та заарештованих активів російських олігархів. Раніше, 6 квітня, цей законопроект схвалили в Сенаті. Новий закон надасть президенту США розширені повноваження щодо безоплатної передачі або надання в оренду Україні оборонних засобів для захисту від російського військового вторгнення та інших цілей. В 2022 і 2023 фінансових роках президент може

¹² Мерфи М. Война в Украине: что стоит за словами Ллойда Остина о том, что США хотят ослабить военный потенциал России. *Би-би-си*. 25 апреля 2022. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-61217449>

¹³ Мішель пообіцяв важку зброю та розповів, як ЄС узгодив військові закупівлі для України. *Європейська правда*. 21 квітня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/21/7138197/>

дозволити уряду США надати уряду України чи урядам країн Східної Європи у тимчасове користування або в оренду оборонні засоби, «щоб допомогти зміцнити обороноздатність цих країн та захистити їх громадянське населення від потенційного вторгнення або агресії збройних сил уряду РФ, що триває».

На додаток до вже наданої Україні військової допомоги на \$3,7 млрд, Дж.Байден звернувся до спікера Палати представників Ненсі Пелосі із запитом про надзвичайне додаткове фінансування на 2022 фінансовий рік у розмірі \$33 млрд «для критичної безпеки та економічної допомоги Україні». З них \$20,4 млрд призначені для зміцнення сфери безпеки та \$8,5 млрд – на надання економічної допомоги, аби «підтримувати продукти харчування, енергію та медичні послуги для українського народу». Адміністрація США пообіцяла, що підтримуватиме Україну у відсічі російської агресії, оскільки президенту РФ В.Путіну не можна дозволити здобути перемогу в цій війні.

Загалом можна констатувати, що після 24 лютого у сприйнятті війни РФ проти України та масштабів російської загрози для європейської безпеки відбувся кардинальний зсув. Насамперед суттєво зміцнилося й поширилося усвідомлення того, що українці воюють не лише за себе, а й за збереження миру та стабільності Європи та всього цивілізованого світу. 19 країн євроатлантичного співтовариства погодилися надавати Україні сучасні високотехнологічні озброєння. Протягом двох місяців війни Україна отримала від країн НАТО та інших партнерів озброєння, боєприпасів, амуніції та розвідувальних систем на більш як \$8 млрд¹⁴. Ще більші можливості, як очікується, відкриє запровадження програми ленд-лізу, яка може включати поставку оперативно-тактичних ракет з радіусом дії у 300-500 км (High-Mobility Artillery Rocket System, HIMARS).

Консолідована підтримка України з боку країн умовного Заходу була викликана болючим усвідомленням того, що російський правлячий режим, який становить пряму загрозу безпеці для всіх країн пострадянського простору та Східної Європи, перейшов до масштабної агресії з метою окупації та анексії території сусідніх держав та встановлення зони панування у навколишньому геополітичному просторі.

Висновки

З огляду на розстановку сил і стан воєнних дій, будь-які висновки та узагальнення можуть мати лише попередній, точніше – проміжний характер, й окреслювати тенденції та напрями імовірного розвитку ситуації в осяжній перспективі:

¹⁴ Віннічук Ю. Яку зброю Україна отримала від країн НАТО. *БізнесЦензор*. 27.04.2022. URL: https://biz.censor.net/resonance/3337164/yaku_zbroyu_ukrayina_otrymala_vid_krayin_nato

1. Допомога з боку США та країн-учасниць коаліції підтримки України не дозволяє ігнорувати військово-технологічні переваги РФ у порівнянні з оборонними можливостями України. З погляду кількості військової авіації та запасів ракетних озброєнь РФ має широку можливість бомбардування військових об'єктів, підприємств та інфраструктури на всій території країни.

2. Переговори між представниками України та РФ, що відбулися за посередництва Туреччини в Стамбулі, засвідчили відмову російської сторони від підписання угоди про припинення вогню. При цьому Кремль має намір продовжувати дії, спрямовані на окупацію, руйнування та анексію української території, включаючи обстріл міст, підготовку анексії Херсонської області, продовження спроб захопити укріпрайон ЗСУ у Донбасі та причорноморські області аж до кордонів з Румунією та Молдовою.

3. Постачання західних озброєнь може суттєво посилити військові можливості України. Залежно від обсягу та якості цих поставок ЗСУ матимуть можливість перейти до проведення наступальних операцій, ймовірно, ще до кінця травня – середини червня.

4. Західні політики зрештою почали визнавати жорстку антагоністичність і несумісність цілей, намірів та характеру політичних систем України та Росії, які стали істинною причиною російської агресії й перешкодою для досягнення взаємоприйнятних компромісів. Таке бачення російсько-українського конфлікту зокрема засвідчив Високий представник ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки Ж.Боррель. На зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС у Люксембурзі 11 квітня Ж.Боррель висловив упевненість, що конфлікт між РФ та Україною буде вирішено силовим шляхом, оскільки «війни виграють чи програють на полі бою». Відтак, на його думку, єдина можливість запобігти поразці та окупації України полягає у наданні більш інтенсивної військової та економічної підтримки.

5. Прогнози західних політиків щодо тривалості війни та її ймовірних підсумків засновані на оцінці ходу військових дій та розстановки сил між РФ та Україною. З середини квітня основна увага була зосереджена на російській наступальній операції на Донбасі, становищі на південній ділянці фронту та планах російської окупаційної влади провести референдуми щодо приєднання до Росії територій у зоні контролю ДНР, ЛНР та на окупованій частині Херсонської області.

6. Поточні оцінки представників адміністрації США з приводу терміну російсько-українського конфлікту схиляються до припущення, що війна в Україні матиме тривалий і виснажливий характер. За словами Л.Остіна, війна потенційно може тривати

«як мінімум кілька років», але адміністрація США, як і раніше, вважає, що Україна може перемогти навіть у затяжному воєнному конфлікті. Подібні оцінки щодо строків та нерівномірної інтенсивності військового конфлікту між РФ та Україною висловлювали також прес-секретар Білого дому Дж.Паскі, держсекретар Е.Блінкен, голова Об'єднаного комітету начальників штабів М.Міллі, а також генеральний секретар НАТО Й.Столтенберг.

7. З огляду на нинішній стан економіки та оборонного комплексу України можна зазначити, що нестача озброєнь безпосередньо сприяла збільшенню економічних втрат, яких можна було б уникнути за своєчасного налагодження систем ПВО і ПРО. У разі провалу наступу російської армії на Донбасі припинення активної фази бойових дій не призведе до завершення війни, яка може набути позиційного характеру. Адже економічні можливості РФ дозволяють Кремлю вести довгу війну, незважаючи на західні санкції. У зв'язку з цим Марк Міллі зазначав, що Росія, як і раніше, володіє «передовими можливостями» і «переважаючими силами». Тому «час не на боці України», оскільки успіхи ЗСУ залежать від якості та кількості озброєнь та боєприпасів, які надаються Україні.

8. Слід також враховувати збереження певних обмежень щодо зовнішньої воєнної допомоги. Серед них – необхідність забезпечення обслуговування озброєнь та навчання військового персоналу, необхідність ефективної логістики поставок, наявність достатніх запасів в арміях та резервах країн-учасниць коаліції на підтримку України. При цьому очевидно, що окрім далекобійної артилерії та систем ППО Україна гостро потребує прискореної організації виробництва високоточних ракетних систем та відновлення ремонтної бази у своїх «тилових» областях та використання можливостей сусідніх країн Східної Європи.

9. Істотну загрозу реалізації цілей української сторони у війні становлять плани Кремля з анексії частини території країни або організації квазідержавних утворень на окупованих територіях. Адже за нинішніх умов основна мета Києва полягає у відновленні повного контролю над усією конституційною територією країни при забезпеченні внутрішніх та зовнішніх гарантій її безпеки та сталого розвитку, що й визначає екзистенціальний вимір російсько-українського конфлікту.

10. Швидше за все, навіть якщо адміністрації США вдасться швидко налагодити виробництво та постачання озброєнь за ленд-лізом, а ЗСУ зможуть відновити контроль над більшою частиною окупованих територій, укладання мирної угоди з Москвою може виявитися дуже проблематичним, як, утім, і отримання стійких і надійних гарантій з боку зовнішніх партнерів та неформальних союзників. Навіть якщо після серії військових невдач російських військ в Україні сторони матимуть змогу укласти угоду про припинення вогню, це навряд чи забезпечить Україну від віроломних нальотів, бомбардувань та диверсій.

11. Лише відмова від політичних та територіальних претензій з боку РФ зможе забезпечити повне відновлення суверенітету України, включаючи підтвердження її права на вільну участь у міжнародних організаціях та системах колективної безпеки.

12. Важливу роль у забезпеченні суверенних прав та територіальної цілісності України можуть відіграти дипломатичні зусилля щодо відновлення загальної поваги держав та міжнародних організацій до рівності прав незалежних країн, а також дієвості задекларованих принципів міжнародних відносин, що стосуються незастосування сили, вільного вибору способів гарантування безпеки, запобігання актам агресії, неприпустимості анексії, визнання політичного плюралізму та дотримання прав людини.

Інформація про автора:

Толстов Сергій Валеріанович,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач відділу трансатлантичних досліджень

Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»

5, вул. Леонтовича, Київ, 02000, Україна

Information about the authors:

Tolstov Sergii Valerianovich,

Candidate of Sciences (history), Associate Professor,

Head of the Department of Transatlantic Studies

Institute of World history of National academy of sciences of Ukraine

5, Leontovych str., Kyiv, 02000, Ukraine